

HÄMEENLINNAN HATTELMALANJÄRVEN JA NATURA 2000- ALUEEN PESIMÄLINNUSTOSELVITYS 2018



Hattelmalanjärven pesimälinnustoraportti 31.8.2018

Tekijät: Kanta-Hämeen lintutieteellinen yhdistys ry.
Ari Lehtinen

Kansikuva: Nokikana (Antti Siponen)



JOHDANTO

Vanajavesikeskus tilasi huhtikuussa 2018 Kanta-Hämeen lintutieteelliseltä yhdistykseltä Hämeenlinnan Hattelmalanjärven Natura 2000-alueeseen liittyvän pesimälinnustoselvityksen. Tämä oli jatkoa vuosina 2016-2017 tehtyihin Freshabit Life- hankkeen inventointeihin Hattelmalanjärven alueelta ja palvelee kokonaisnäkemysten saantia alueen pesimälinnustosta, koska vuosittaiset vaihtelut tiettyjen lajien osalta voivat olla huomattavia.

Kanta-Hämeen lintutieteellisen yhdistyksen puolesta linnustoselvityksen maastotöistä ja raportoinnista vastasi Ari Lehtinen.

PESIMÄLINNUSTOLASKENNAT JA MENETELMÄT

Koko kohdealueen pesimälinnustoinventoinnit jakaantuvat kahteen eri tavalla suoritettuun laskentamettiin. Itse Hattelmalanjärven pesilinnustoa havaittiin pääosin kaukoputkella tähytäten kohteen lounaisrannalla olevasta lintutornista, josta pystyy hallitsemaan 90% kohteen vesialueesta ja rantaviivasta. Lisäksi näiden peittoon jäävien alueiden havainnointia tehostettiin rannalta tehdyillä tähytyksillä mm. Suvikkaan rannasta käsin. Nämä laskennat tehtiin 28.4., 13.5., 20.5., 29.5. ja 15.6. Näiden tornista tehtyjen laskentojen yhteydessä merkittiin kaikki havaitut lajit ylös myös ranta-alueelta ja tornille johtavan polun varresta mitä kuultiin tai nähtiin. Tornilla tähytettiin aamuisin 2-4 tunnin pituisia jaksoja heti aamun ensimmäisten valoisien tuntien aikana.

Itse Hattelmalanjärveä ympäröivällä Natura 2000-verkoston kuuluvalla alueella tehtiin 3 kävellen suoritettua kiertolaskentaa siten, että koko alue tuli katettua riittävällä tarkkuudella. Osittain käytettiin auton apua siirryttäessä laskennan aikana järven länsipuolelta itäpuolelle koska ojien vuoksi koko kohteen kiertäminen jalan kerralla ei ollut mahdollista. Nämä kävellen tehdyt kiertolaskennat suoritettiin 30.4., 16.5. ja 10.6. Näistä 2 viimeistä laskentaa ajoitettiin siten, että myös yöaktiivisten lintujen (rantakanat, kerttuset ym.) havainnointi oli mahdollista.

Näiden laskentojen lisäksi tuloksiin on kerätty BirdLife Suomen ylläpitämästä Tiira-järjestelmästä havaintoja sellaisten lajien osalta, joita laskennoissa ei havaittu tai havaittujen yksilöiden lukumäärissä oli puutteita. Lisäksi inventoinnin suorittaja Ari Lehtinen on kerännyt puhelimitse suoraan tietyiltä alueella paljon retkeilleiltä havaintoja tietyistä lajeista.

KEVÄÄN JA ALKUKESÄN 2018 SÄÄSTÄ

Huhti-, touko- ja kesäkuu 2018 olivat selvästi normaalia lämpimämpiä ja hellepäiviäkin oli varsinkin toukokuussa useita. Yölämpötilat nousivat plussan puolelle jo huhtikuun puolivälissä. Ero vuoden 2017 säätiloihin siis huomattavan suuri. Varpuslintujen poikastuotto oli nyt hyvä ja emolinnuilla oli kiireinen kesäkuu. Viime vuosina on tuulisuus lisääntynyt selvästi ja tänäkin vuonna koettiin kesäkuun ensimmäisellä viikolla kovia, jopa myrskyisiä tuulia. Tämä aiheutti sen, että Hattelmalanjärveltä tuhoutui useita härkälinnun ja nokikanan aloitettuja pesintöitä, jotka olivat ehtineet hautomisvaiheeseen. Tämä aiheutti sen, että monet linnut tekivät

ensimmäisen tuhoutuneen pesinnän tilalle uuden ja tiettyjen vesilintujen aivan keskenkasvuisia poikueita havaittiin vielä elokuun alussa.

LASKENTOJEN TULOKSET TODETUN PESIMÄLINNUSTON OSALTA

Seuraavassa taulukossa on esitetty vuoden 2018 laskentojen tulokset pesimälajiston osalta valmiiksi tulkittujen parimäärien osalta. Kaikkein yleisimpien varpuslintujen osalta pesivien parien määrästä on annettu parimääräarvio, jonka väliin pesivän kannan suuruus alueella asettuu.

Alkuperäiset havainnot laskennoittain käyvät ilmi liitteinä olevista Exel-tilaukista (liitteet 1-2). Taulukon otsakkeen "Status" alla on mainittu, kuuluuko laji Euroopan Unionin lintudirektiivin liitteen lajeihin (Dir) ja mikä on lajin Suomen lajien uhanalaisuusarvioinnissa 2015 esitetty uhanalaisuusluokka (NT/VU/EN/CR). Uhanalaisuusluokat on selvitetty erillisessä liitteessä (liite 3) raportin lopussa.

<u>LAJI</u>	<u>STATUS</u>	<u>PARIMÄÄRÄ</u>	<u>MUUTA</u>
Laulujoutsen	Dir	1	vain 1 poikanen
Tavi		4-6	vain 1 poikue havaittiin
Sinisorsa		9-10	4 poikuetta havaittiin (33 pull)
Telkkä		5-9	4 poikuetta havaittiin (23 pull)
Fasaani		3-5	
Mustakurkku-uikku	EN, Dir	1	pesintä keskeytyi
Härkälintu		8	15.6. vain 2pull, 31.7. 11 juv
Nuolihaukka		1	
Luhtakana		2	kts. teksti
Ruisräikkä	Dir	0	v.2017 1 reviiri
Nokikana	EN	6-9	3 poikuetta havaittiin (9 pull)
Kurki	Dir	1	vain 1 pm havaittiin
Töyhtöhyyppä		2	reuna-alueella
Taivaanvuohi	VU	3	v. 2017 5-6; kts. teksti
Lehtokurppa		1	
Kuovi	NT	0	v. 2017 1 pari
Metsäviklo		1-2	

Naurulokki	VU	5	vain 2 poikasta lentoon
Kalalokki		1	
Kalatiira	Dir	0-1	useita ravinnonhaussa
Sepelkyyhky		4-6	
Käki		1-2	2k Ä + n p rev
Lehtopöllö		1	1 p päiväpiilossa/Suvikas
Sarvipöllö		1	1 p saal. eteläluhdalla
Harmaapäätikka	Dir	1	
Käpytikka		2	mm. lentopoikue/ 4 pm
Pikkutikka		1	kn + poikue kolossa
Kiuru		1	reuna-alueella
Metsäkirvinen		3-4	
Niittykirvinen	NT	3-4	
Västäräkki		2-3	
Peukaloinen		1	tornin polun varressa
Rautiainen		2-3	
Punarinta		12-15	
Satakieli		1	
Leppälintu		1	
Pensastasku		1	v. 2017 2 paria
Mustarastas		4-6	
Räkättirastas		8-10	ravinnonhakua luhdalla
Laulurastas		2-3	
Punakylkirastas		8-10	
Pensassirkkalintu		1	
Kultarinta		1	
Ruokokerttunen		25-30	
Viitakerttunen		2	
Luhtakerttunen		1	

Rytikerttunen		3	v. 2017 0 paria
Hernekerttu		3-5	
Pensaskerttu		4-6	
Lehtokerttu		3	
Mustapääkerttu		2-3	
Idänuunilintu		1	tornin polun varressa
Sirittäjä		5	
Tiltalti		1-2	
Pajulintu		15-25	
Hippiäinen		1-2	
Harmaasieppo		2-3	
Kirjosieppo		4-6	
Kuusitiainen		1-2	
Sinitiainen		4-6	
Talitiainen		5-7	
Puukiipijä		1	
Närhi		1	
Harakka		2-3	
Varis		4-5	
Kottarainen		1	Pesä luonnonkolossa
Pikkuvarpunen		1	pöntössä tornin polun varressa
Peippo		15-25	
Viherpeippo	VU	3-4	
Tikli		1-2	
Vihervarpunen		2-3	
Hemppo		1	
Punavarpunen	NT	2-3	
Keltasirkku		4-6	Osin reuna-alueella
Pajusirkku	VU	10-15	

TULOSTEN TULKINTAA PESIMÄLINNUSTON OSALTA

75 pesiväksi tulkittavaa lintulajia tutkimusalueelta osoittaa sen, että kohteella on merkittävää ALUEELLISTA arvoa linnuston kannalta. Hattelmalanjärven alueen arvokkaimpia pesimälajeja ovat tietysti uhanalaiset lajit sekä EU:n lintudirektiivin lajit. Ehkäpä kuitenkin voidaan nostaa kaksi kosteikkoalueiden ilmentäjälajia, jotka ovat erityisen arvokkaita suhteutettuna Kanta-Hämeen muiden kosteikkokohteiden lajistoon. Ensimmäinen niistä on NOKIKANA, joita Hattelmalanjärvellä pesi 6-9 paria saaden vähintään 9 poikasta. Kesäkuun alun kovat myrskytuulet verottivat poikastuottoa osan pesinnöistä tuhoutuessa. Laji on valtakunnallisen uhanalaisuusluokituksen mukaan erittäin uhanalainen (EN). Laji nousi uusimmassa, vuoden 2015 lajien uhanalaisuustarkastelussa suoraan elinvoimaisista erittäin uhanalaiseksi eli tämä kuvaa lajin syvää ja nopeaa taantumaa Suomen pesimälajistossa.

Toinen merkittävä pesimälaji Hattelmalanjärvellä on TAIVAANVUOHI, jota tavattiin kohteella vuonna 2017 5-6 paria mutta tänä vuonna enää 3 soidintavaa koirasta. Se kuuluu uhanalaisuusluokituksessa vaarantuneiden (VU) lajien listalle mutta on nimenomaan Kanta-Hämeessä vähentynyt nopeasti eri kosteikkokohteilta. Useimmilla kohteilla, joissa sitä edelleen tavataan, on soidintavien koiraiden määrä vain 1-2 yksilöä.

Muista merkittävistä lajeista voisi mainita HÄRKÄLINNUN, joka on tyypillinen nimenomaan Hattelmalanjärvelle. Pesintänsä aloitti Hattelmalanjärvellä 8 paria, joka on kohteen pinta-alaan suhteutettuna lajin Kanta-Hämeen taajin kanta ja samalla Kanta-Hämeen läntisin näin suuri pesimäpopulaatio. Kesäkuun myrskytuulet koettelivat myös härkälintua ja monen pesintä tuhoutui haudontavaiheessa mutta sitkeästi ne aloittivat uuden kelluvan pesän rakentamisen. 15.6. havaittiin vain 2 pull eli vain yhden parin pesintä oli onnistunut normaalisti. Kesäkuun lopun säät ja heinäkuu olivat kuitenkin suotuisia ja 31.7. järvellä havaittiin 12 aikuista ja 11 nuorta lintua.

MUSTAKURKKU-UIKKU ei ole vuosiin kuulunut kohteen pesimälajistoon. Tänä vuonna kuitenkin pariskunta varasi reviiriä 28.4.-13.5. mutta sen jälkeen näkyi vain yksi lintu ja mahdollinen pesinnäaloitus tuhoutui jostain syystä. Aikanaan 1960 luvulla mustakurkku-uikkuja pesi runsaasti kohteella.

LAULUJOUTSEN pesi taaskin vanhalla monivuotisella pesimäkummullaan mutta saivat nyt vain 1 poikasen ja haudonnan aloituskin tapahtui vasta toukokuussa joten jotain outoa pesinnässä nyt oli.

LUHTAKANOJA pesi tänä vuonna 2 paria, joista toinen aivan lintutornin lähellä ja toinen pohjoispään lampareissa. Lintutornin lähellä pesinyt pari teki mahdollisesti kaksi poikuetta koska koiras aloitti uuden soitimen 10.7., joka jatkui heinäkuun loppuun.

NAURULOKKEJA aloitti pesintänsä 5 paria, jotka kaikki hautoivat 20.5. pesillään tornin lähellä. Poikasia lentoon asti tuli kuitenkin vain yhdeltä pesältä. Todennäköisin syy pesien tuhoutumiseen on ketun ja supikoiran aiheuttamat tuhot pesinnöissä.

Kesän lämpimät säät näkyivät tiettyjen varpuslintujen parimäärien kasvuna edellisvuodesta. RUOKOKERTTUSIA löytyi 25-30 reviiriltä ja RYTIKERTTUSIA 3 reviiriltä.

Harvinaisempaa pesimälajistoa edusti IDÄNUUNILINTU, joka lauloi aika pitkään reviirillään tornille vievän polun varren kuusikossa.

MUUTONAIKAINEN KOHTEELLA LEVÄHTÄVÄ LAJISTO

Hattelmalanjärvi on myös kohtalaisen hyvä vesilintujen muutonaikainen levähdys- ja ruokailukohde. Erittäin uhanalaiset (EN) PUNASOTKA sekä TUKKASOTKA käyttävät kohdetta säännöllisesti huhti-toukokuussa. Tukkasotkia havaittiin enimmillään 28.4.- 6.5.31 yksilöä (18k13n). Punasotkia havaittiin 28.4.-5.5. pariskunta mutta sen jälkeen vain koiras 20.5. asti eikä pesintää saatu varmistettua eikä poikuetta havaittu. Kyseiset lajit ovat aiemmin kuuluneet Hattelmalanjärven pesimälajistoon ja jos kohteelle saisi kunnostustoimin palautettu naurukolonian pesimään niin myös puna- ja tukkasotka saattaisivat palata pesimälajistoon.

Myös TELKKIÄ levähtää kohteella säännöllisesti ja ne käyttävät sitä myös sulkimipaikkanaan ennen syysmuutolle lähtöä.

Myös kahlaajalintuja, (liroja, suokukkoja, valkovikloja) levähtää kohteella pieniä määriä toukokuussa mutta koska Hattelmalanjärvellä ei ole lietepintaisia alueita, jotka soveltuisivat kahlaajien ravinnonhankintaan niin kohde ei ole merkittävä muutonaikainen kohde kahlaajalinnuille. Vuonna 2018 niiden kevätmuuttoaikaan oli kuivaa ja sateetonta korkeapainetta ja silloin ne muuttavat korkealla ja laskeutuvat vain parhaille lietepintaisille kohteille ruokailemaan.

KOHDETTA SÄÄNNÖLLESTI RAVINNONHANKINTAAN KÄYTTÄVÄT LAJIT

Petolinnuista Hattelmalanjärveä säännöllisesti ravinnon hankinnassaan käyttävät mm. SÄÄKSI sekä RUSKOSUOHAUKKA . Molemmat lajit kuuluvat EU:n lintudirektiivin liitteen I lajeihin ja valtakunnallisessa uhanalaisuusluokituksessa kuuluvat luokkaan elinvoimaiset (LC). Sääksiä kohteella käy kalassa vähintään kahdelta pesältä, jotka sijaitsevat jossain Alajärven ympäristössä koska sääkset lähtevät saaliin saatuaan kuljettamaan niitä itään päin. Hattelmalanjärvellä saalistavat ruskosuohaukat pesivät todennäköisesti Miemalanselällä. Ainakin 3 eri ruskosuohaukkaa käytti Hattelmalanjärveä ravinnonhankinnassaan 2018.

Lokkilinnuista Hattelmalanjärvellä käyvät säännöllisesti ravinnon hankinnassa NAURU- ja KALALOKIT sekä KALATIIRAT. Nämä linnut pesivät suurimmalta osin Hämeenlinnan ruutukaava-alueen kerrostalojen katoilla jonne ne ovat joutuneet siirtymään, kun luontaiset pesimäpaikat, mm. Virvelin tekosaari, on tuhottu ihmisen toimesta.

Hattelmalanjärvellä on kohtalaisen runsas oma hyönteisfaunansa. Hyönteisten parveilla ilmassa TERVA-, HAARA- ja RÄYSTÄSPÄÄSKYT hyödyntävät kohdetta usein ravinnonhankinnassaan varsinkin matalapaineiden ja hieman sateisten säiden vallitessa.

Kohteella saalistavat tervapääskyt pesivät varmaankin Hämeenlinnan keskustan alueen rakennuksissa ja parhaimmillaan niitä saattaa risteillä järven yllä kymmeniä yksilöitä kerralla.

HAVAINTOJA TEHDYISTÄ KUNNOSTUSTOIMISTA

Talven 2017-2018 aikana Hattelmalanjärven eteläpuolella olevaa pienpuustoa (pääosin riukumaista koivua) raivattiin metsurityönä ja kaadetut puut jätettiin maatumään luhdalle. Tämä toimenpide avasi maisemaa ja vähensi puiden aiheuttamaa haihduntaa luhdalta. Koska kevät ja koko kesäkin myöhemmin oli sateeton ja erittäin kuiva niin toimenpide osui hyvään aikaan. Tämä aiheutti mm. sen että rastaat ja kottaraiset kauempaakin kuin laskenta-alueelta käyttivät luhtaa ravinnonhankinnassaan suurin joukoin. Samoin luhtakanan pesintäolosuhteita alueella toimenpide varmaan helpotti. Myös alueella pesinyt sarvipöllö sekä muualta tulleet ruskosuohaukat käyttivät nyt avoimempaa luhtaa ravinnonhankinnassaan.

HATTELMALANJÄRVEN KUNNOSTUSTARPEET LINNUSTOSELVITYKSEN PERUSTEELLA

Hattelmalanjärven linnustollista arvoa pystytään vielä lisäämään tietyillä kunnostustoimilla, joista seuraavassa oleellisemmat.

1. Tekosaarekkeen kaivaminen luhdalle puunpoiston jälkeen. Saarekkeelle paras paikka tornilta kaakkoon. Avovesiväylän leveys 5- 15 metriä, jotta supikoirat ja ketut eivät ui yli. Kaivettu turve tasoitetaan mahdollisemman matalaksi saarekkeeksi jäävälle alueelle ja osin kaivetun uoman ulkopuolelle. Tarvittaessa kaivumassat kuljetetaan alueelta pois, mikäli ei saada mahtumaan kaivukohteelle. Saarekkeen teko palvelee nimenomaan tarkoitusta saada alueelle palautettua naurulokkikolonia joka taas auttaisi muiden vesilintujen pesintää. Laulujoutsenen vakituinen pesäkumpu tulee jättää kaivetun uoman sisäpuolelle eli muodostuvaan saarekkeeseen.
2. Hattelmalanjärven reuna-alueelle asetetaan linnunpönttöjä telkän ja isokoskelon pesintöjä varten sekä muutama pesälaatikko sorsalinnuille kaivetun saarekkeen alueelle. Myös pikkulinnuille asetettaisiin uusia pönttöjä ainakin tornille johtavan polun alueelle vanhojen jo huonokuntoisten sijalle.
3. Hattelmalanjärvi on Hämeenlinnalaisille tärkeä lähiluontokohde, jota käyttää varsin laaja joukko niin luontokuvauksen harrastajia kuin koululaisia ja päiväkoteja retkikohteenaan. Käyttäjystävällisyyttä pystyttäisiin oleellisesti uusimalla lintutornille johtavat pitkokset ja kosteikon ylittävä silta. Polku kaipaisi myös tiettyihin kohtiin esim. karkeaa kuusihaketta puiden juurien suojaksi. Lintutornin raput vaativat korjausta. Havainnointia tornista pystyttäisiin parantamalla kaatamalla muutamia reunakoivuja tornin pohjoispuolelta, jolloin näkyvyys luoteessa olevalle vesialueelle paranisi.

KÄYTETTYJEN LYHENTEIDEN SELITYKSET

Liikkuminen:	p = paikallinen, m = muuttava
Linnun ikä:	1kv = samana vuonna syntynyt, 2kv = edellisenä vuonna syntynyt
Linnun puku:	pull = untuvapoikanen, juv = nuori, 1. täydellinen puku, ad = vanha, pm = maastopoikanen
Linnun sukupuoli:	k = koiras, n = naaras, 1/1 = koiras-/naaraspukuinen
Ääntely:	Ä = laulua tai reviiriääntelyä, ä = muuta ääntelyä, esim. varoittelua
Muita:	var = varoittleva, rev = reviiri, pysrev = pysyvä reviiri

KIRJALLISUUS JA VIITTEET

Koskimies P. 1994: Linnuston seuranta ympäristöhallinnon hankkeissa. Ohjeet alueelliseen seurantaan. -Vesi- ja ympäristöhallinnon julkaisuja – sarja B18.

Gustafsson E., Suoranta A.: Pesivien vesi- ja rantalintujen laskentaohjeet; UKULI 1/2006/Turun lintutieteellinen yhdistys ry.

Tiainen J., Mikkola-Roos M., Below A., Jukarainen A., Lehikoinen A., Lehtiniemi T., Pessa J., Rajasärkkä A., Rintala J., Sirkiä P., Valkama J. 2016: Suomen lajien uhanalaisuus 2015 -- Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus

LIITTEET

Liitteet 1-2 Alkuperäiset havainnot Exel-taulukoissa

Liite 3 Suomen lintujen uhanalaisuusluokitus 2015

Karttaliite 1 Merkittävämpien lajien pesimäpaikat kohteella

Hanke on saanut rahoitusta Euroopan unionin LIFE-ohjelmasta.

Aineiston sisältö heijastelee sen tekijöiden näkemyksiä, eikä Euroopan komissio tai EASME ole vastuussa aineiston sisältämien tietojen käytöstä.